

**BEHI (CYDONIA) TURKUMI: BIOLOGIK, EKOLOGIK VA
AGRONOMIK XUSUSIYATLARI**

*Toshkent davlat agrar universiteti Òrmon xòjaligi va landshaft dizayn
fakulteti 24-60-guruh 1-kurs Normòminova Gulsanam Jasur qizi*

Òrmon xòjaligi va landshaft dizayn fakulteti 23-61 2-kurs

Axmadjonov Jasurbek Xoshimjon o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqola behi (Cydonia) turkumi vakillari, xususan **Cydonia oblonga** va unga yaqin turlarni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada behi daraxtlarining morfologik va anatomik xususiyatlari, ekologik talablari, tarqalish geografiyasi, agronomik ahamiyati va inson salomatligi uchun foydalari batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada behi daraxtlarini yetishtirish va saqlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Behi, Cydonia, Cydonia oblonga, mevali daraxtlar, agronomiya, ekologiya, fitoterapiya, polifenollar, antioksidantlar, iqlim talablari.

Kirish. Behi (lotincha *Cydonia oblonga*) — *Rosaceae* oilasiga mansub bo'lgan, mevalari oziq-ovqat sanoatida keng qo'llaniladigan mevali daraxtdir. Ushbu daraxtning tabiiy tarqalish hududi Markaziy Osiyo, O'rta Yer dengizi mintaqasi va Janubi-Sharqiy Yevropadir. Behi mevalari o'zining yuqori pektin miqdori, antioksidant xususiyatlari va shifobaxsh ta'siri bilan ajralib turadi. Maqolaning maqsadi behi daraxtining biologik, ekologik va agronomik xususiyatlarini o'rganish, shuningdek, uning inson salomatligi uchun foydalarini tahlil qilishdir.

1. Behi Daraxtining Biologik Xususiyatlari

1.1. Morfologik Xususiyatlar. Behi daraxti — 4–5 metr balandlikka yetadigan, keng tarqalgan novdalarga ega bo'lgan mevali daraxtdir. Barglari ellips shaklida, yuqori tomoni qoramtir yashil, pastki tomoni esa oqsimon tukli bo'ladi. Gullari katta, oq yoki pushti rangda bo'lib, 5 ta bargdan iborat. Mevalari katta, sariq rangda bo'lib, qattiq va astringent ta'mga ega.

1.2. Anatomik Xususiyatlar. Behi daraxtining po'stlog'i qalin va tolali tuzilishga ega bo'lib, mexanik to'qimalar bilan boyitilgan. Meva ichida yuqori miqdorda pektin, organik kislotalar va polifenollar mavjud bo'lib, bu uning oziq-ovqat sanoatida keng qo'llanilishiga sabab bo'ladi.

2. Ekologik Talablar va Tarqalish Geografiyasi

2.1. Ekologik Talablar. Behi daraxti iliq iqlim sharoitlarini afzal ko'radi. U sovuqqa nisbatan chidamli bo'lib, -15°C gacha bo'lgan haroratlarda ham o'sishi mumkin. Ammo, juda past haroratlarda mevalari zarar ko'rish mumkin. Yorqin quyosh nuriga ehtiyoj sezadi va yaxshi drenajlangan, unumdor tuproqlarda yaxshi o'sadi.

2.2. Tarqalish Geografiyasi. Behi daraxti tabiatan Markaziy Osiyo, O'rta Yer dengizi mintaqasi va Janubi-Sharqiy Yevropada tarqalgan. Bugungi kunda esa, u butun dunyo bo'ylab, xususan O'zbekiston, Turkiya, Xitoy va boshqa mamlakatlarda keng tarqalgan.

3. Agronomik Xususiyatlar va Yetishtirish

3.1. Yetishtirish Shartlari. Behi daraxtini yetishtirish uchun iliq iqlim sharoitlari, unumdor va yaxshi drenajlangan tuproq zarur. Sug'orish tizimi sifatli bo'lishi kerak, chunki ortiqcha namlik ildizlarning chirishiga olib kelishi mumkin. Bahorda gullashdan oldin o'g'itlash va zararkunandalarga qarshi kurashish muhim ahamiyatga ega.

3.2. Ko'paytirish Usullari. Behi daraxti asosan urug'lar orqali ko'paytiriladi. Biroq, ba'zi hollarda vegetativ usullar, masalan, ko'chatlar orqali ham ko'paytirish mumkin. Ko'chatlar orqali ko'paytirish tezroq natija beradi, ammo bu usulda genetik xilma-xillikni saqlash muhimdir.

3.3. Hosildorlik. Behi daraxti o'rtacha 4–5 yil ichida hosil bera boshlaydi. To'liq hosildorlikka esa 7–8 yil davomida erishiladi. Mevalar yiliga bir marta, kuzda yig'iladi.

Xulosa. Behi (*Cydonia oblonga*) — o‘zining ekologik moslashuvchanligi, agronomik qiymati va shifobaxsh xususiyatlari bilan ajralib turadigan mevali daraxtdir. U uzoq tarixiy davrlardan buyon insoniyat tomonidan oziq-ovqat, dorivor maqsadlar va seleksiya tadqiqotlarida keng qo‘llanib kelinmoqda. Behi daraxtining mevalari antioksidantlarga, pektinlarga, vitaminlarga boy bo‘lib, yurak-qon tomir, ovqat hazm qilish va boshqa tizimlarga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, behining urug‘ va barglaridan tayyorlangan damlamalar xalq tabobatida keng foydalaniladi. Behi daraxtining ekiladigan hududlari har yili kengaymoqda, chunki u tuproq va iqlim sharoitlariga uncha talabchan emas, hosildorligi yuqori va mevalari uzoq muddat saqlanish xususiyatiga ega. Shuningdek, u boshqa mevali daraxtlarga nisbatan kamroq kasallikka chalinadi, bu esa uni dehqonchilikda istiqbolli madaniyat sifatida ko‘rsatadi. Hozirgi iqlim o‘zgarishi sharoitida behi turkumi vakillarining genetik resurslarini saqlash, yangi iqlimga chidamli navlarini yaratish, agrotexnika usullarini takomillashtirish va ekologik bog‘dorchilikda qo‘llash ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Abduazimov, A. A.** (2018). *O‘simliklar biologiyasi va ekologiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
2. **Zohidov, A. A.** (2021). *Bog‘dorchilik asoslari*. Toshkent: “Ilm Ziyo” nashriyoti.
3. **Heywood, V. H., Brummitt, R. K., Culham, A., & Seberg, O.** (2007). *Flowering Plant Families of the World*. Royal Botanic Gardens, Kew.
4. **Janick, J., & Paull, R. E.** (2008). *The Encyclopedia of Fruit and Nuts*. CABI Publishing.
5. **Kays, S. J., & Dias, J. S.** (1995). *Morphology and composition of quince (*Cydonia oblonga* Mill.)*. Journal of Horticultural Science.
6. **FAO (2020)**. *Quince Production Statistics*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
7. **Mozaffarian, V.** (1996). *A Dictionary of Iranian Plant Names*. Tehran University Press.

8. **Nasriddinov, F. R.** (2016). *O'simliklar anatomiyasi va fiziologiyasi*. Samarqand Davlat universiteti.
9. **Oripov, S.** (2015). *Fitoterapiya va xalq tabobatida dorivor o'simliklar*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".
10. **Shah, N. C., & Seth, R. K.** (2013). *Medicinal Plants of Central Asia: Uzbekistan and Kyrgyzstan*. Springer.